

een beetje nostalgie

Landelijk tafereel uit 1913

Toen in 1886 de toenmalige firma Willem Smit & Co. de opdracht ontving tot het leveren van de nodige toestellen en geleidingen voor het aanbrengen van een verlichting in de Gemeente Nijmegen, had niemand het voor mogelijk gehouden, dat in 1913 de firma Willem Smit & Co's Transformatoren te Nijmegen gevestigd zou worden.

Het is misschien deze opdracht in 1886 aan Smit Slikkerveer geweest, die er toe bijgedragen heeft de plaats Nijmegen als vestiging voor de Transformatorenfabriek te kiezen.

Wellicht ook een van de kiemen voor ons huidige concern *Holec*.

De verwantschap met Nijmegen is dus historisch te noemen getuige de indertijd geplaatste straatlantaarns. In ons bezit kwam een feestelijke uitgave van de firma Alewijnse Elektrotechniek BV, uitgegeven bij het 80-jarig bestaan van deze firma.

Hierin komt een artikel voor, waarvan wij u de inhoud niet willen onthouden.

Bedoeld artikel is met toestemming van de firma Alewijnse overgenomen, waarvoor onze dank.

Als bron dient vermeld: Alewijnse Elektrotechniek .... 1980, met als auteur de heer I.J. Blanken.

Zoals u zult zien ging het toen ook niet van een leien dakje en gold toen ook dat met ieders inspanning en doorzettingsvermogen iets te bereiken was.

'De elektrische verlichting in Nijmegen.

Ondanks het relatief grote aantal gloeilampenfabrieken had tussen 1880 en 1890 de toepassing van electriciteit in

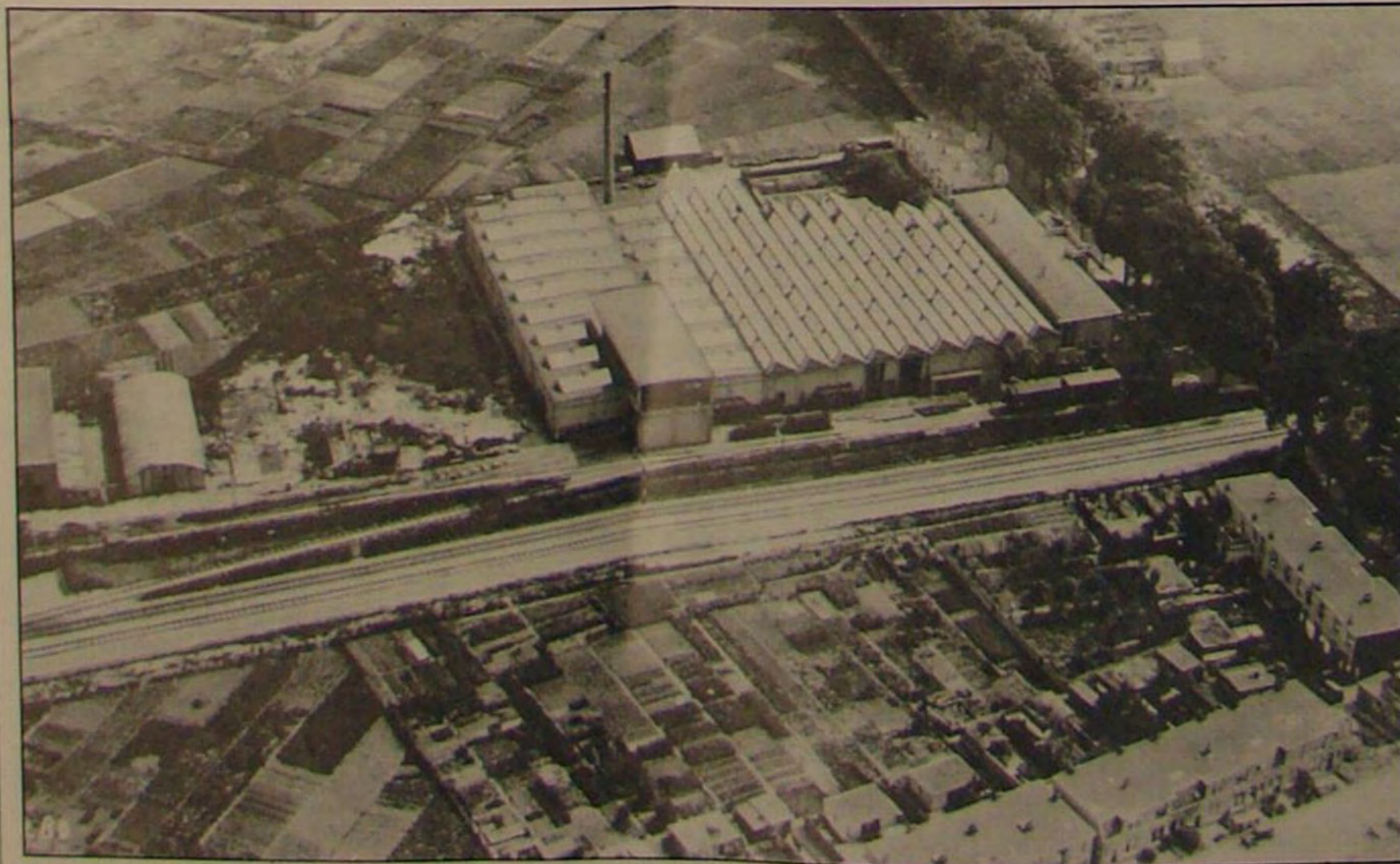
ons land slechts op beperkte schaal plaats gevonden. Een reeks factoren van uiteenlopende aard was maatgevend voor het lage tempo waarin de electriciteitsvoorziening in

Nederland vorderde. De traag verloopende industrialisatie en het nagenoeg ontbreken van een zware electrotechnische industrie waren daarbij de belangrijkste. Maar ook de bij ieder nieuw verlichtingsproject opvlammende concurrentiestrijd met het gaslicht verhinderde een snelle invoering van elektrische verlichting en derhalve electriciteit. De in vergelijking met het buitenland gemiddeld lage gasprijs zorgde voor een extra belemmering. Behalve het zuivere kostenaspect speelde tevens het economisch belang van de gasfabrikanten een rol van betekenis. In de wedstrijd tussen gas en electriciteit vertegenwoordigden zij de gevestigde belangen en namen in de stadsbesturen dienovereenkomstige posities in. Was de gemeente zelf eigenaresse van de gasfabriek, dan kon, uit angst voor het verlies aan inkomsten, een concessieaanvraag voor de aanleg van kabels en leidingen evenzeer op tegenstand rekenen. Het denkbeeld van een gemeentelijk energiebedrijf lag in de jaren '80 niet voor de hand, alleen al om financiële redenen. De investeringen die nodig zouden zijn om een hele stad via een

Eerste straatlantaarn in Nijmegen

aantal blokstations van stroom te voorzien, maakten een rendabele exploitatie onhaalbaar. In de plaats van dit objectieve argument trad echter menigmaal de zeer pessimistische kijk op de mogelijkheden van elektrisch licht die vele gasdeskundigen eigen was. Het optreden van de Rotterdamse gasdirecteur dr. Th. van Doesburgh die in 1889 proeven met gloeilampen liet nemen en ook ijverde voor de oprichting van een gemeentelijke electriciteitscentrale, behoorde tot de weinige uitzonderingen. Dat gold ook voor de Commissie voor de Gasfabriek en Waterleiding van de gemeente Nijmegen. Deze besloot in 1885 om een proef te nemen met elektrische straatverlichting. De directe aanleiding daartoe was de behoefte aan een betere verlichting van de omgeving van de Waalkade. Gasverlichting kwam daarvoor niet in aanmerking omdat, door verzakkingen in de ondergrond na overstroming van de Waal, het leggen van buizen niet verantwoord was. Een eerste plan tot plaatsing van vier booglampen groeide uit tot de aanleg van een ringvormige leiding door de stad waarop tien lampen in serie werden aangesloten. In het ketelhuis van het waterleidingbedrijf werd een kleine elektrische centrale ingericht, wat tot voordeel had dat het daar reeds aanwezige personeel tevens de bediening van de elektrische apparatuur kon verzorgen. Van daaruit werd een ondergrondse kabel gelegd die via het Valkhof en 't Kelfkensbosch liep naar het

Gebouwen transformatorfabriek in 1921

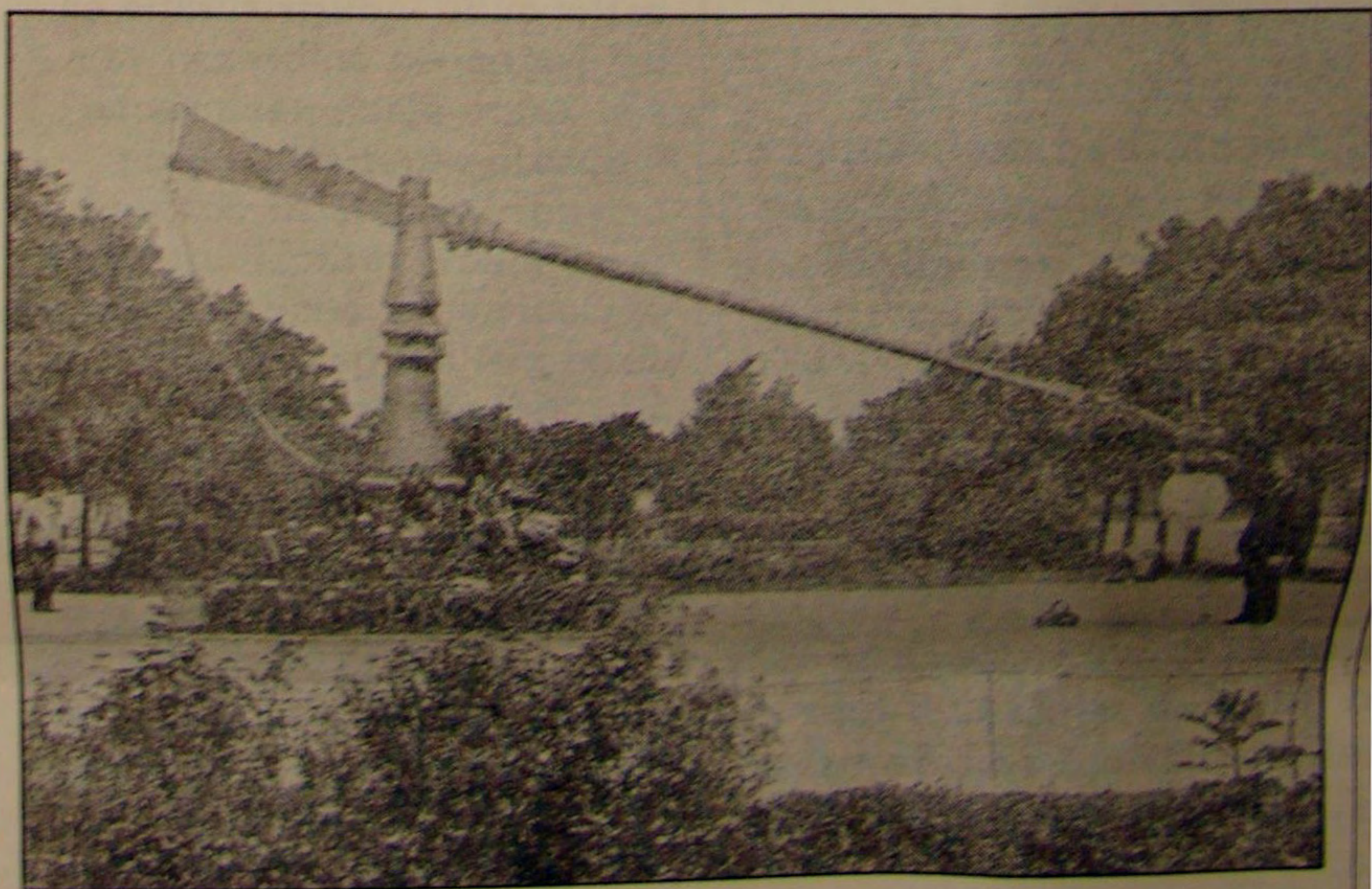
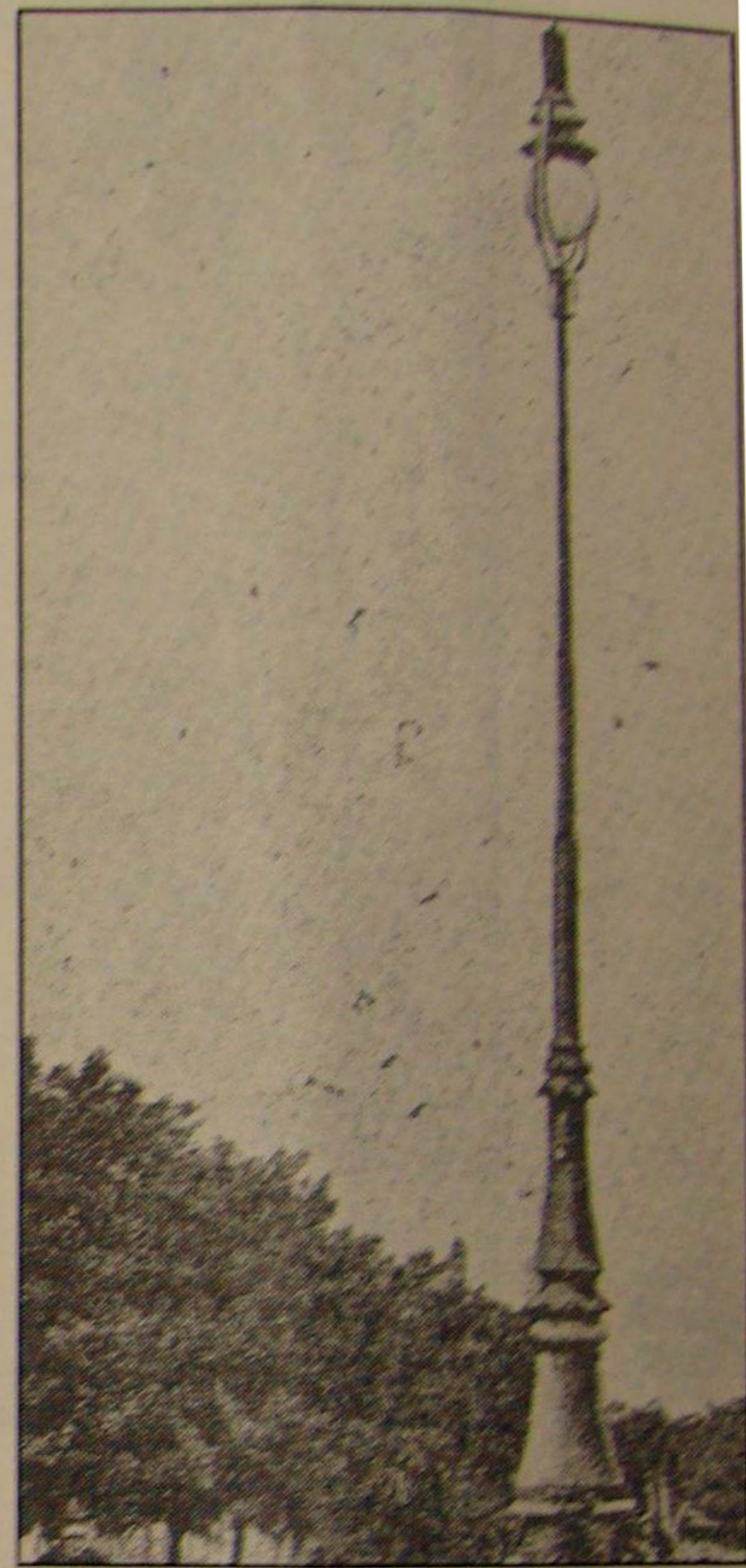
Keizer Karelplein, Station, Kronenburgerpark en vervolgens weer terug naar de fabriek aan de Waalkade. Voor de uitvoering van dit werk meldden zich, behalve de Electriciteits-Maatschappij, Systeem 'De Khotinsky', ook de firma's van Willem Smit en W.J. Wisse. Tussen deze laatste twee ontstond een korte concurrentiestrijd die in het voordeel van Willem Smit & Co. uitviel. Op 13 januari 1886 werd het contract met de Commissie voor de Gasfabriek en Waterleiding ondertekend, waarbij Willem Smit zich verbond om: 'ten behoeve van de contractante ter eene zijde te leveren de noodige toestellen en geleidingen voor het aanbrengen eener elektrische verlichting in de Gemeente Nijmegen door middel van tien booglampen...' In de overeenkomst waren de volgende posten gespecificeerd:

- een dynamomachine voor 100 lichten van 15 tot 20 Ampère, ieder licht ter sterkte van 2000 standaardkaarsen *f* 1 300,—
- een riemspanfundatie *f* 78,—
- fundatiebouten met platen *f* 13,—
- een automatische stroomreguleur *f* 175,—
- een horizontale stoommachine geschikt voor de kracht van 10 elektrische lichten *f* 1 600,—
- een stroommeter *f* 75,—
- een schakel-drijfriem, 8 m x 15 cm *f* 60,—
- vier elektrische lampen met lantaarns en omvlochten ballonnen van 50 cm middellijn en doorschijnend glas *f* 1400,—
- 2500 m kabel, bestaande uit 12 koperen draden omgeven door India-rubber en daaromheen lood, het lood weder omgeven door een bekleding van hennep *f* 3 125,—

- kosten van opstellen machines met toebehoren, daaronder begrepen kosten van vervoer en voor toezicht op het leggen van de kabel *f* 250,—

Willem Smit, die zelf het toezicht hield op de werkzaamheden, noemde in later tijd de aanleg van deze eerste elektrische straatverlichting, 'een proefstuk van betekenis'. Wanneer in 1913 de Staatscommissie voor de Electriciteits Voorziening haar rapport uitbrengt, refereert zij aan het project en geeft Nijmegen de eer dat: 'alhoewel de installatie slechts stroom leverde voor publieke verlichting, zij toch aangemerkt kan worden als de eerste gemeente centrale'. Ofschoon het besluit inzake de straatverlichting een praktische reden had, was het ook de bedoeling van de gascommissie om ervaring op te doen met elektrische verlichting. Hoe die uitviel is niet zeker. Het duurde in ieder geval tot 1891 voordat Willem Smit van burgemeester P.C. Bijleveld een gunstig luidend getuigschrift ontving. Afgezien

van de plaatsing van nog eens twee booglampen werd de verlichting ook niet meer uitgebreid'.

De lantaarnpalen waren tuimelbaar, zodat de lamp naar beneden kon draaien om nieuwe koolspitsen in te zetten, wat in de winter dagelijks moest gebeuren